

परुच्छेपो दैवोदासिः। १-३, ९ वायुः, ४-८ इन्द्रवायू। अत्यष्टिः, ७-८ अष्टिः।

स्तीर्णं बर्हिरुपं नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते शतिनीभिर्नियुत्वते। तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे। प्र ते सुतासो मधुमन्तो अस्थिरन्मदाय क्रत्वे अस्थिरन्॥

१.१३५.०१

नियुत्वते- प्राणाधिदैवताय वायवे। बर्हिः- दर्भासनमित्याधिभौतिके। चित्ताकाशमित्याध्यात्मिके। बर्हिःशब्दोऽन्तरिक्षनामसु पठितः। स्तीर्ण- आस्तृतम्। वीतये- रसानुभवाय। नः- अस्मान्। सहस्रेण शतिनीभिः- प्रभूतेन। नियुता- अश्वसमूहेन प्राणप्रणालीसमूहेन। उप याहि- आगच्छ। देवाय- द्योतनशीलाय। तुभ्यम्- ते। पूर्वपीतये- प्रथमरसानुभवाय। देवाः- द्योतनशीलाः। येमिरे- प्रेरितवन्तः। ते- तव। मदाय- तृप्तये। क्रत्वे- प्रज्ञायै सत्सङ्कल्पाय। मधुमन्तः- मधुराः। सुतासः- रसाः। प्र- प्रकर्षेण। अस्थिरन्- तस्थुः॥१॥

तुभ्यायं सोमः परिपूतो अद्रिभिः स्पार्हा वसानः परि कोशमर्षति शुक्रा वसानो अर्षति। तवायं भाग आयुषु सोमो देवेषु हूयते। वह वायो नियुतो याह्यस्मयुर्जुषाणो याह्यस्मयुः॥ १.१३५.०२

तुभ्य- भवते। अयम्- एषः। सोमः- रसः। अद्रिभिः- ग्रावभिरित्याधिभौतिके। जडैरित्याध्यात्मिके। परिपूतः- निष्पन्नः। रसनिष्पत्तिर्जडशरीरादेव रसस्य तदन्तर्हितत्वात्। शुक्रा- शुभ्राणि। स्पार्हाः- स्पृहणीयानि तेजांसि। वसानः- बिभ्रत्। कोशम्- रसकोशं तदुपलब्धिस्थानम्। कलशमित्याधिभौतिके। रसनिष्पादनसाधनभूतवस्त्वित्याध्यात्मिके। अर्षति- गच्छति। तवायं भागः- भवता भजनीयः। सोमः- रसः। आयुषु- मनुष्येषु। देवेषु- देवतासु च। हूयते- समर्प्यते। भवत्प्रसादमेव ते गृह्णन्ति प्राणाय प्रथमतया समर्पितत्वात्। अस्मयुः-

अस्माभिर्युक्तः सन् । जुषाणः- प्रीतः । वायो- प्राणाधिदैवत । नियुतः- अश्वोपलक्षितप्राणप्रणालीः ।
वह- भर ॥२॥

आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुप याहि वीतये वायो हव्यानि वीतये । तवायं
भाग ऋत्वियः सरश्मिः सूर्ये सचा । अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत ॥

१.१३५.०३

शतिनीभिः- प्रभूतैः । सहस्रिणीभिः- इतोपि प्रभूतैः । नियुद्धिः- अश्वोपलक्षितप्राणैः । नः-
अस्माकम् । अध्वरम्- हिंसारहितमुपासनं कर्म वा । हव्यानि वीतये- रसानुभवाय । उप- समीपम् ।
याहि- आगच्छ । तवः- भवतः । अयम्- एषः । भागः- सोमः । ऋत्वियः- उचितकाले दत्तः ।
सरश्मिः- चिद्रश्मियुक्तः । सूर्ये- आत्मसूर्ये । सचा- सङ्गतः । वायो- प्राणदेव । शुक्राः- दीप्ताः
सोमाः । अध्वर्युभिः- ध्वररहितैः । भरमाणाः- धृताः । अयंसत- नियमनिष्ठा अभवन् ॥३॥

आ वां रथो नियुत्वान्वक्षदवसेऽभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि वीतये । पिबतं
मध्वो अन्धसः पूर्वपेयं हि वां हितम् । वायवा चन्द्रेण राधसा गतमिन्द्रश्च राधसा गतम् ॥

१.१३५.०४

हव्यानि- भवदर्थं समर्पितानाम् । सुधितानि- शोभनधारणायुक्तानाम् । प्रयांसि- रसानाम् । वीतये-
अनुभवाय । नियुत्वान्- अश्वोपलक्षितप्राणप्रणालीयुक्तम् । रथः-
लक्ष्यप्रापकगतिशक्तिप्रतीकवाहनम् । वाम्- युवाम् । अवसे- रक्षायै । आ वक्षत्- आवहतु । मध्वः-
मधुरस्य । अन्धसः- रसस्य । पूर्वपेयम्- प्रथमानुभवः । वाम्- युवयोः । हितम्- शोभनः । वायो-
प्राणाधिदैवत । इन्द्रश्च- बलाधिदैवत । भवन्तौ । चन्द्रेण- आह्लादकरेण । राधसा- तेजसा । आ
गतम्- आगच्छतम् ॥४॥

आ वां धियो ववृत्युरध्वराँ उपेममिन्दुं मर्मजन्त वाजिनमाशुमत्यं न वाजिनम्। तेषां
पिबतमस्मयू आ नो गन्तमिहोत्या। इन्द्रवायू सुतानामद्रिभिर्युवं मदाय वाजदा युवम्॥

१.१३५.०५

वाम्- युवयोः। धियः- चित्तधारणाः। अध्वरान्- ध्वररहितकर्माणि। सर्वभूतहितकर्माणीत्यर्थः।
ववृत्युः- प्रवर्तयन्ति। आशुम्- वेगवन्तम्। वाजिनम्- गतिमन्तम्। अत्यम्-
अश्वोपलक्षितप्राणम्। न- यथा शोधनं कुर्वन्ति। तथा। इन्दुम्- क्लेदनशीलं रसमपि। उप मर्मजन्त-
शोधनमकुर्वन्। अस्मयू- अस्माभिः सहितौ। तेषां पिबतम्- तादृशं पवित्रितं रसमनुभवतम्। इह-
अत्र। ऊत्या- रक्षया। नः- अस्मान्। आ गन्तम्- आगच्छतम्। इन्द्रवायू- प्राणेशौ। अद्रिभिः-
ग्रावभिरित्याधिभौतिके। जडादित्याध्यात्मिके। सुतानाम्- निष्पादितानां रसानाम्। मदाय-
अनुभवाय। प्रतिबोधविदितं मतममृतत्वमिति तलवकाराः। युवम्- युवाम्। वाजदा- अन्नदायकौ
सन्तौ। आ- आगच्छतम्॥५॥

इमे वां सोमा अप्स्वा सुता इहाध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत। एते
वामभ्यसृक्षत तिरः पवित्रमाशवः। युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमासो अत्यव्यया॥

१.१३५.०६

वाम्- भवदर्थम्। इमे- एते। सोमाः- रसाः। अप्सु- जीवोदकेषु। मूलशक्तिप्रवाहेषु। आ-
समन्तात्। सुताः- निष्पादिताः। इह- अत्र। अध्वर्युभिः- ध्वररहितैरुपासकैः। भरमाणाः- धृताः
सन्तः। शुक्राः- शुभ्राः सन्तः। वायो- प्राणाधिदैवत। अयंसत- नियताः कृताः। एते- इमे रसाः।
आशवः- शोभनवेगवन्तः। वाम्- भवदर्थम्। पवित्रम्- कलशमित्याधिभौतिके। शोधनकरं
रसोपलब्धिस्थानमित्याध्यात्मिके। तिरः- अन्तर्धाय। अभ्यसृक्षत- सृष्टा भवन्ति। यद्यपि

रसोपलब्धिस्थानादेव रस उद्धृतो भवति तथापि रसानुभवसमये तदुपलब्धिस्थानमपि विस्मर्यते ।
युवायवः- युष्मत्कामाः । अव्यया- अविच्छिन्नाः । सोमासः- रसाः । रोमाणि-
रोमोपलक्षितजडशरीरानुभवम् । अति- अतीत्य भवन्तीति भावः ॥६॥

अति वायो ससतो याहि शश्वतो यत्र ग्रावा वदति तत्र गच्छतं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।

वि सूनृता ददृशे रीयते घृतमा पूर्णया नियुता याथो अध्वरमिन्द्रश्च याथो अध्वरम् ॥

१.१३५.०७

शश्वतः- दीर्घकालस्थाः । ससतः- तमोगुणप्रधानजडशक्तीः । अति- अतिक्रम्य । वायो- प्राण ।
याहि- गच्छ । यत्र । ग्रावा वदति- पाषाणं सोमाभिषवाय शब्दं करोतीत्याधिभौतिके ।
रसनिष्पादनाय जडं सज्जं भवतीत्याध्यात्मिके । तत्र । गच्छतम् । इन्द्रश्च- हे परमेश्वर । गृहम्-
तत्सदनं भवानपि गच्छतु । सूनृता- प्रियहितभावना । वि- विशेषेण । ददृशे- दृश्यते । आ-
समन्तात् । घृतम्- ज्योतिः । रीयते- स्रवति । रीड् स्रवणे । पूर्णया नियुता- तृप्तप्राणप्रणालीभिः ।
अध्वरम्- ध्वरविरुद्धकर्म । इन्द्रश्च- इन्द्रवायू । आ याथः- आगच्छतम् ॥७॥

अत्राह तद्वहेथे मध्व आहुतिं यमश्वत्थमुपतिष्ठन्त जायवोऽस्मे ते सन्तु जायवः ।

साकं गावः सुवते पच्यते यवो न ते वाय उप दस्यन्ति धेनवो नाप दस्यन्ति धेनवः ॥

१.१३५.०८

यम् । अश्वत्थम्- भूरुहविशेषम् । भूरुहा भौमभोगप्रतीकाः श्रुतौ ।
सात्त्विकभौमभोगोऽध्यात्मप्रापकमालम्बनमिति भावः । कः स्विद्वक्षो निष्ठितो मध्ये अर्णस इत्यादिषु
यथा । जायवः- जेतारः । उपतिष्ठन्त- उपासाञ्चक्रे । अत्राह- अत्रैव । तत् मध्व आहुतम्- तं मधुरं

सोमं रसम् । वह्ने- धारयतम् । ते- अमी । जायवः- जेतारः । अस्मे- अस्माकम् । सन्तु- भवन्तु ।
साकम्- सङ्गताः सन्तः । गावः- दोग्धारश्चिद्रश्मयः । सुवते- ज्ञाननिष्पत्तिं कुर्वन्ति । यवः पच्यते-
हव्यं देवतायै दानाय पच्यते इत्याधिभौतिके । ध्यानभावनं पच्यते इत्याध्यात्मिके । वायो-
प्राणाधिदैवत । ते- भवतः । धेनवः- चिद्रश्मयः । न उप दस्यन्ति- नोपक्षीणा भवन्ति ॥८॥

इमे ये ते सु वायो बाह्वोजसोऽन्तर्नदी ते पतयन्त्युक्ष्णो महि ब्राधन्त उक्ष्णः । धन्वश्चिद्ये
अनाशवो जीराश्चिदगिरौकसः । सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः ॥

१.१३५.०९

इमे ये ते । सु वायो- शोभनप्राणाधिदैवत । बाह्वोजसः- इन्द्रबाहुबलसंपन्नाः । उक्ष्णाः- वर्षकाः ।
महि- प्रभूतम् । ब्राधन्तः- वर्धमानाः । धन्वन् चित्- अन्तरिक्षेपि । अनाशवः- नाशरहिताः ।
जीराः- क्षिप्रगतयः । अगिरौकसः- वागतीताः । सूर्यस्येव रश्मयः- सूर्यकिरणसमाः । हस्तयोः
दुर्नियन्तवः- बाहुभ्यां वशीकर्तुं दुर्लभाः प्राणप्रणाल्युपलक्षिताश्वाः । अन्तर्नदी- जीवनोदकस्यान्तः ।
पतयन्ति- त्वां गमयन्ति ॥९॥